

АДАБИЁТЛАР:

1. Хўжаев Ш.Т. Инсектицид, акарицид, биологик фаол моддалар ва фунгицидларни синаш бўйича услубий кўрсатмалар (II нашр). – Тошкент: Давлат кимё комиссияси, 2004. – 103 б.
2. Хўжаев Ш.Т. Умумий ва қишлоқ хўжалик энтомологияси ҳамда уйғунлашган ҳимоя қилиш тизимининг асослари (IV нашр). – Тошкент: “Янги нашр”. 2019. – 375 б.
3. Рўйхат. Ўзбекистонда қишлоқ хўжалигида ишлатиш учун рухсат этилган пестицид ва биологик воситалар. – Тошкент: Давлат кимё комиссияси, 2016. – 368 б.
4. Адашкевич Б.П., Саидова З.Х., Кадыров А.К. и др. Оптимальные схемы и кратности выпуска габробракона, трихопоруса и трихограммы (реком.) СредАЗИЗР, Госагропром СССР, ИБОХ АН РУз. – Ташкент: ФАН, 1988. – 8 с.
5. Алимухамедов С.Н., Адашкевич Б.П., Одилов З.К., Хўжаев Ш.Т. Ғўзани биологик усулда ҳимоя қилиш. – Тошкент: Меҳнат, 1990. – 171 б.

ISSIQXONADA YETISHTIRILADIGAN EKINLARNI PARVARISHLASH HAMDA ZARARKUNANDALARDAN HIMOYA QILISH

Ergasheva Xonoyim Abdukaxxorovna,
Toshkent davlat agrar universiteti assistenti.

Annotatsiya. Ushbu maqolada issiqxona xo'jaligida yetishtiriladigan ekinlarga zararli organizmlarning salbiy ta'siri, zarar kunanda hasharotlar hamda ularga qarshi kurashish usullari hamda issiqxonada yetishtiriladigan ekinlarni parvarishlashni doimiy nazorat qilish haqida berilgan.

Kalit so'zlar: Issiqxonalar, zararkunandalar, oq pashsha, kimyoviy kurash, agrotexnik tadbirlar, pestisidlar.

Insoniyat taraqqiyotining barcha rivojlanish bosqichlarida aholini noz-ne'matlar sabzavotlar bilan ta'minlash asosiy masala hisoblanadi. Albatta, aholini noz- ne'matlar bilan ta'minlash bilan bir qatorda o'simliklarni zararli organizmlardan oqilona himoya qilish asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Zararkunandalar, begona o'tlar va kasalliklardan o'simliklarni himoya qilish maqsadida mamlakatimizda hozirda ko'plab turli xil kimyoviy moddalar ishlatilmoqda. Issiqxonalarda sabzavot ekinlaridan yuqori hosil olishda chet el duragaylarini qimmatbaholarga sotib olib yetishtirish va mineral o'g'itlarni ko'p qo'llashning o'zi yetarli emas. Bunda barcha agrotexnik chora-tadbirlar to'g'ri va o'z vaqtida bajarilishi, ekinlar uchun issiqxonalarda maqbul mikroiklim yaratilishi yuqori va sifatli hosil garovidir.

Shuni ham eslatib o'tishimiz joizki, O'zbekiston sharoiti zararli organizmlarning ko'payishi uchun juda qulay. Chunki bizda issiq iqlim, geografik o'rnimiz va yer- tuproq sharoiti begona o'simliklar o'sishi va rivojlanishi uchun juda qulay. Qishloq xo'jaligi ekinlari shu jumladan Issiqxona ekinlariga zarar beruvchi hasharot va kanalar-zararkunandalar hisoblanadi. Zararkunandalar ekinlardagi suyuqlikni so'rib hamda ekinlarni kemirib zararlashi mumkin. Bunday zararkunandalar kasallik qo'zg'atuvchilar hisoblanadi. O'simliklarni kasalliklar va zararkunandalardan himoya qilmay turib ulardan sifatli va yuqori hosil olib bo'lmaydi.

Zararli organizmlarga qarshi kurashish uchun quyidagi tadbirlarni amalga oshirishimiz kerak: yangi yerlarni o'zlashtirish va ekinzorlarni kengaytirish, maydonlarga ekinlarni to'g'ri joylashtirish, zararkunandalarga chidamli bo'lgan navlarni ekish, ekinlarni almashlab ekish, tuproqqa ishlov berish va o'simlik qoldiqlaridan tozalash, ekinlarni o'z vaqtida ekish va qator oralariga ishlovlar berish, muddatida sug'orish belgilangan miqdorda o'g'itlash. Bugungi kunda o'simliklarni kasallik va

zararkunandalardan himoya qilishning oson va tezkor usuli sifatida kimyoviy usul qo'llanilmoqda. Kimyoviy himoya qilish usulining afzalliklari shular jumlasidandir:

- har bir dehqon o'zi kutgan samaraga tez erishishi mumkin.
- bitta ekindan bir vaqtning o'zida bir necha turdagi zararkunandalarni yo'qotishga qarshi qo'llash mumkin.

Kimyoviy himoya qilish usullarining kamchiliklari ham mavjud:

- inson uchun zaharli
- oziq-ovqat mahsulotlarining pestisid qoldiqlari bilan zaharlanishi ortadi
- foydali hasharotlar uchun zaharli
- zararli organizmlarni pestisidlarga chidamliligi tez ortadi
- iqtisodiy jihatdan qimmat.

Ammo kimyoviy usulni ekologik va iqtisodiy nuqtai nazardan afzal deb bo'lmaydi. Kimyoviy usul eng ohirgi so'nggi chora hisoblanadi. Yana bir zararkunandalarni nazorat qilishning mexanik usullari mavjud. Ular quyidagilardan iborat:

- hasharotlarni qo'l bilan yig'ish;
- kemiruvchilar uchun tuzoqlar o'rnatish;
- barglardagi kanalarni tozalash;
- og'riqli kurtaklarni va novdalarni kesish ;

Bundan tashqari issiqxona ekinlarining hosildorligini kamayishining yana bir sababi haroratning oshishi yoki kamayib ketishi ekinlarning o'sib rivojlanishiga, kasalliklar va zararkunandalarga chidamliligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu eritmalar bilan ishlov berish zarur.

Issiqxona ekinlariga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi asosiy zararkunandalardan biri oq pashshalar juda keng tarqalgan. Bu hasharot issiqxonalardagi bodring, baqlajon, pomidor, qalampir, karam ko'chatlarini zararlaydi. Bularga qarshi kurashish uchun issiqxonani ortiqcha chiqindilardan, o'simlik materiallaridan, begona o'tlardan tozalashdir. Bundan tashqari asosiy kurash

choralaridan biri kimyoviy kurash chorasini ham qo'llaniladi. Bizning sharoitimizda issiqxonalarda ekinlarga zararli organizmlardan (kasallik, hasharot, begona o't) eng ko'p so'ruvchi va kemiruvchi zararkunanda hasharotlar ta'sir ko'rsatadi. Bunga asosiy sabab esa mavsumdan tashqari kuz-qishki oylarda issiqxonalarning ichi zararkunanda hasharotlarning ko'payishi uchun qulay sharoitlarning yaratilganligidir. Shuning uchun issiqxonalarda ekinlarning urug'lari alohida preparatlar bilan ishlov berilib, vegetatsiya davri davomida o'simlikni kerakli

pestitsidlar bilan ishlov beriladi. Bundan tashqari issiqxonalarda ekinlarning muntazam ravishda parvarishlashni nazorat qilish, ularni qo'shimcha oziq elementlari bilan ta'minlab turishni taqozo etadi.

Xulosa qilib aytganda, biz o'z tomorqa yerlarimizda qurilgan issiqxonalarimizdan unumli foydalanib ekinlarni o'z vaqtida parvarishlab zararkunandalarni ko'payishini va hosilimizga ziyon keltirishini oldi olsak albatta o'zimiz kutgan natijaga va yuqori hosildorlikka erishamiz.

ADABIYOTLAR:

1. Кулиева Х.Ф. Энтомология конспект лекций. БАКУ – 2017
2. Чернышев В.Б. Экологическая защита растений. М.: Изд-во МГУ, 2005. – 132 с.
3. Barnogul K., Khilola T. The essence of the biological education process, teaching printouts and legislation //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2022. – T. 11. – №. 4. – С. 129-133.
4. Kamalova H., Tuychieva H. Improving the spiritual immunological education of academic lyceum students specific issues //ASIAN JOURNAL OF MULTIDIMENSIONAL RESEARCH. – 2021. – T. 10. – №. 4. – С. 616-620.
5. Tuychiyeva, X. . Z. kizi, & Turdibekov, M. (2022). BIOECOLOGICAL CHARACTERISTICS OF SOPHORA JAPONICA. Educational Research in Universal Sciences, 1(7), 146–151. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/852>
6. Tuychiyeva, X. Z. qizi, & Turdibekov, M. (2022). THE ECOSYSTEM OF INSECTS. INTERNATIONAL CONFERENCES, 1(19), 110–113. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/cf/article/view/715>
7. Каюмова, Ё. К., Мухамедиева, И. Б. К., Гофурова, О. М., & Туйчиева, Х. З. К. (2021). ВОПРОСЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРЕПОДАВАНИИ ВАЛЕОЛОГИИ. Вестник науки и образования, (9-2 (112)), 16-20.

УЎТ: 633.34.632.7.04

СОЯНИ ЗАРАРЛИ ОРГАНИЗМЛАРДАН ҲИМОЯ ҚИЛИШ УСУЛЛАРИ

Юллийев Фахриддин Нормуротович, тадқиқотчи

Туфлийев Нодирбек Хушвақтович, профессор

Имомова Муқаддас Хасановна, катта илмий ходим

Ўсимликлар карантини ва ҳимояси илмий-тадқиқот институти

Аннотация: Ушбу мақолада республикада етиштирилаётган соя экиннинг асосий зараркунандаларининг зарарлаш даражаси ва уларнинг систематикаси ўрганилган.

Калит сўзлар: Соя, зарарли энтомофауна, дуқакли экинлар, ўргимчаклар, зараркунандалар, тангақанотлилар, тўғриқанотлилар, яримқаттиқанотлилар.

Аннотация: В этой статье изучено основной видовой состав поврежд степень и их систематики растение сои которая выращивается в нашей Республике

Ключевые слова: Соя, вредносная энтомофауна, бобовые растения, пауки, вредители, полужестокрылые, чешуекрылые. прямокрылые.

Abstract: In that article is learned the main species composition, and damage degrees (grade) pests of the plant soya which is growing in our Republic

Key words: soyabeans, harmful entomofauna, leguminous crops (plants) spiders, pests, hemiptera, lepidoptera, orthopterans

Маълумотларга кўра кейинги йил ичида дунё миқёсида соя экиладиган майдонлар 3,15 марта, олинанидиган ҳосил эса 8,17 мартага (31 млн тоннадан 253,4 млн тоннагача) ошган. Бу экин салмоғи буғдой, маккажўхори ва шолидан кейин тўртинчи ўрин да туради [1].

Соя экини АҚШ, Бразилия, Аргентина, Хитой, Ҳиндистон, Парагвай, Канада каби давлатларда кўп экилади ва АҚШда 25 – 29 ц/га, Аргентинада 27 ц/га ва Бразилияда 30 ц/га миқдорида ҳосил олинади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 121-сонли “Мавжуд ер майдонларидан самарали фойдаланиш ва қишлоқ хўжалиги экинларини оқилонга жойлаштириш тўғрисида”ги қарори эълон қилинган. Мазкур қарорга асосан

жорий йилда мойли экинлар етиштирилиши кўзда тутилган. Бу республикада мойли экинларни жойлаштириш бўйича рекорд кўрсаткич ҳисобланади.

Шундай қилиб, ҳудудлар бўйича асосий экин сифатида 125330 гектар ер майдонида соя, кунгабоқар, кунжут ва рапс уруғи қадалади. Шундан, 39617 гектарини соя, 56561 гектарини кунгабоқар, 28550 гектарини кунжут ва 602 гектари рапс экиладиган майдонни ташкил қилади. Шунингдек, 100000 гектар ғўза қатор орасига соя экилиб, ҳосил жамғарилади. Агротехник тадбирларга қатъий амал қилиш тупроқ иқлим шaroитига мос. Зараркунанда ва касалликларга чидамли навларни танлаш – соядан юқори ҳосил кўтариш гаровидир. Соя экиладиган майдонларга мос келадиган навларни тан-